

Sandsallat *Mulgedium tataricum* - ny art på Lidingön

TORBJÖRN PETERSON

Den 30:e juli 1989 vandrar jag längs Sticklinge-kusten. Jag går över ett klippkrön ned till stranden. Jag har varit ute länge och koncentrationen har slappnat något. Men på den lilla sandstranden ser jag något som åter väcker mitt intresse. En blåblommande växt. Hade jag varit i fjället skulle jag ha associerat till torta *Cicerbita alpina*, nu gick tankarna i stället till den snarlika parksallat *Cicerbita macrophylla* som här och där översvämmar ön. Sandstränder vid havet är ingen typisk ståndort för parksallat men jag tänker att det är väl någon planta som hamnat i havet, spolats iland och lyckats rota sig. Den liknar dock inte riktigt parksallat men jag tänker återigen att det kan bero på den ovanliga växtplatsen. Samvetsgrant plockar jag dock fram Krok & Almquist (1985) och finner till min förvåning att växten förefaller vara sandsallat *Mulgedium tataricum*. Den anges som rar och sällsynt norr om Gotland och Kalmar. I Mossberg m.fl. (1992) används synonymen *Lactuca tatarica*.

Att ta eller inte ta

Eftersom det är en ny art för Lidingön vill jag gärna ha belägg. Då det bara finns ett exemplar känns det bekymmersamt - om jag tar detta enda exemplar övergår arten på ön från tillståndet finns till tillståndet fanns. Å andra sidan bedömer jag att den knappast skulle överleva en isvinter samt att den växer i den blöta vågzonen och hotas att när som helst svallas bort. Jag tar ett belägg och till all

lycka skulle det visa sig att ingen skada var skedd.

Gotländskt mellanspel

Belägget hamnar i herbariet och jag tänker inte mer på det. När Upplandsfloras halvtidsrapport kommit ut 1997 noterar jag att sandsallat inte blivit funnen i Stockholms län sedan 1941! Skulle jag ha hittat en växt som inte hittats på nära 60 år? Jag börjar tvivla på mitt fynd och letar reda på det gamla herbariebelägget. Jodå, det verkar fortfarande stämma, men tvivlet gnager ändå. Under en semesterresa till Gotska Sandön och Gotland 1998 finner jag sandsallat på stranden vid Ljugarn. Där finns ett stort bestånd i torr sand en god bit från vattnet. Jag tar några belägg och jämför med mitt eget. Den gotländska sandsallaten avviker lite från den från Lidingö. Den har lite smalare korgar och är lite rödare i färgen, dock helt normala variationer i synnerhet med tanke på de skilda geografiska fyndplatserna. I övrigt är likheten slående och jag känner mig slutgiltigt styrkt i att det verkligen är sandsallat jag funnit.

Slutlig bekräftelse

För att bli trodd måste jag bevisa det också. Det har nu hunnit bli 1999 - tio år efter fyndet. Jag tar med mig beläggen till Thomas Karlsson på Naturhistoriska Riksmuseet. Han kan bekräfta att det rör sig om sandsallat och kan utesluta några ytterligare mer

Figur 1. Sandsallat *Mulgedium tataricum*. Foto: Torbjörn Peterson. Se även omslagsbild.

exotiska arter i artkomplexet, som inte står med i Krok & Almquist. Vi spekulerar över om arten kan finnas kvar/ha återkommit på växtplatsen. Det är fullt möjligt eftersom jag inte besökt just den strandremsan på Lidingsön på flera år. Det är bara fjärde juni och sandsallaten förväntas inte blomma ännu, men under en kajaktur runt ön den 23:e augusti är jag mycket observant när jag närmar mig Sticklinge. Under lunchrasten i den lilla vik där jag fann arten 1989 gör jag inga fynd och hoppet svalnar. Hur kunde jag tro att den skulle finnas kvar efter tio år - efter fynd av en ensam planta som jag plockat bort? Men just som vi sjösatt kajakerna igen och paddlat bara femtio meter norrut lyser det blått på stranden. Lätt upphetsad paddlar jag så nära jag kan men botten är stenig och jag når inte ända in. Med en stark minnesanteckning om positionen tar jag mig dit till landvägen dagen efter.

Där möter en imponerande syn. Längs en 15 meter lång strandremsa växer ett hundra-

tal plantor av sandsallat. Jag kunde räkna cirka 540 blomkronor, varav 350 i full blom med blåviolettera kronblad och resten i frö med bollar av vita hårpenslar. De minsta exemplaren var endast 10 cm höga, medan de största var 50—60 cm och hade lagt sig ned. Växtplatsen låg 10-20 cm ovan den för tillfället rådande nivån för havsytan. Stranden bestod av ursvallad morän med kornstorlek från grus till block. Belägg kunde tas och levereras till Riksmuseet i levande skick i vas. Beståndets storlek visar att det varit etablerat sedan flera år. Har det funnits kontinuerligt sedan 1989 eller tidigare? Var det udda, första fyndet ett avlägg av den större populationen som jag då inte fann? Det kan inte uteslutas att det förhåller sig på det viset. I så fall är populationen nu minst elva år gammal. Vid återbesök 24:e juni 2000 var beståndet frodigt och högvuxet - de största plantorna 110 cm höga - och många var redan i knopp efter en gynnsam vår med både värme och nederbörd.

Lätt att förbise? Sök sallad i sanden!

Fyndet väcker frågan om sandsallat kan finnas på flera platser i Stockholms län och på andra ställen där den inte är känd. Sandiga och grusiga stränder av den typ där fynden gjordes är vanliga i länet. Är arten på spridning eller är Lidingöfyndet en slumpmässig satellitpopulation?

När arten väl blommar är den ytterst lätt upptäckt. Det finns inte många stora strandväxter med blåviolettera blommor. Artens sena blomning medför dock att den lätt kan förbises i sitt tidiga stadium med bladrossetter och stjälkar i knopp. Åkermolken gula blommor utgör en stark kontrast mot sandsallatens blå, men innan blomningen erinrar bladrossetterna vid ytligt betraktande om åkermolke, som är ytterst vanlig utmed denna typ av stränder i hela skärgården. Då kan man titta närmare på bladen och stjälken som uppvisar tydliga skillnader mellan de bägge arterna (tab. 1).

När arten väl blommar råder inte längre någon tvekan. Då behöver man bara förvissa sig om att det inte är vilsekommen parksallat, älvsallat eller torta!

Tidigare fynd

Från Stockholms län finns ett fåtal äldre belägg av sandsallat i Riksmuseets herbarium. 8/8 1939 och 1/8 1940 insamlades den på Hästholmen i Nacka samt 1/8 1939 och 1/8 1941 i Djursholm.

Sandsallaten har en vid utbredning i Asien, representerad av nominatarten Ett fåtal fynd i nordeuropa och Skandinavien antyder dock att den befinner sig i expansion västerut. Det första svenska fyndet gjordes i Kalmar 1915. I Nordamerika finns underarten *M. tataricum* ssp. *pulchella*.

Litteratur

- Den virtuella floran. [Http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html](http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html)
- Jonseli, L. m. fl. 1997: Projekt Uppland flora, halvtidsrapport. *Daphne* 8. Supplement 1.
- Karlsson, T. 1997: Svenska Kärlväxter. *Svensk Bot. Tidskr.* 91: 241-560.
- Krok, Th. O. B. N. & Almquist, S. 1985: *Svensk flora. Fanerogamer och ormbunksväxter*. Esselte.
- Mossberg, B. Stenberg, L. & Ericsson S. 1992: *Den nordiska floran*. W & W. Andra tryckningen.

Tabell 1. Skillnader mellan sandsallat och åkermolke innan blomning.

Sandsallat	Åkermolke
1. Vit mjölksaft i blad och stjälk.	1. Vattnig sav i blad och stjälk.
2. Bladkant parflikig, ej fintaggig.	2. Bladkant parflikig, fintaggig.
3. Stjälk rund.	3. Stjälk kantig.
4. Stjälk kal.	4. Stjälk normalt glandelhårig.

